

РАСКРИЉЕНА ЗВЕЗДАНА ВРАТА ПОЕЗИЈЕ – ПРЕВОДИ САВРЕМЕНИХ БУГАРСКИХ ПЕСНИКА –

Превод је преношење, репродуковање написаних или изговорених видова садржаја што се односе на одређене облике језичког изражавања, уз помоћ не-ког другог циљног језика,⁵⁶¹ ради споразумевања, културне размене и комуникације међу различитим говорним и језичким подручјима. Преводачки рад отвара широке могућности за ближе и непосредније упознавање међу различитим и често врло удаљеним народима; а преводиоци су креативни посредници између националних литература. Гете је веома лепо приметио да превођење „остаје један од најважнијих и највреднијих послова у општем светском промету“. Добри преводи су изванредна прилика за темељно упознавање многих вредних и великих књижевних остварења. Превођење поезије тражи и одговарајући песнички таленат, па су бројни песници били и добри преводиоци.

О преводу као преношењу одабраних текстова, писали смо у претходној књизи о М. С. Димитријевићу⁵⁶² осврћући се на преведене текстове углавном публиковане у *Васиони*, као и на књигу Гонзала Алкаина: *Како бити господар сопственог живота* (2003). Осврнимо се овом приликом на његове преводе савремених бугарских песника.

Слојевита је и вишезначна симболика наслова зборника хрестоматије савремене бугарске поезије М. С. Димитријевића *Пред звезданим вратима*; она омогућује имагинативност и распаљује машту, води и лирски заводи у сфере мисли и умовања са мало речи, или чак и без њих, у знаковност, или чулну сликовитост која изражава нешто *нечулно, друго, или указује на њега упоредно у пренесеном смислу*.⁵⁶³ Звезде су вечни гласник неба; оне су очи ноћи и као сјај

561 *Лексикон савремене културе. – Теме и теорије, облици и институције од 1945. до данас*, приредио Ролс Шнел, Београд, 2008, стр. 558.

562 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник М. С. Димитријевић*, стр. 41-46.

563 *Речник филозофских појмова* – прерадили Арним Регенбоген и Уве Мајер, БИГЗ, Београд, 2004, стр. 566.

у тами – зрачак бесмртне наде. А врата (звездана) – вазда слободно отворена – су нада за улазак у нови свет и живот, прелажење из једног животног стања у друго,⁵⁶⁴ више – астрално и свеживотно!

Даровита поетеса Илиана Илиева пише сажет надахнути пролог – предговор *Пре него што уђемо на звездана врата* и обраћајући се читаоцу, сликовито му поручује: да је држећи у рукама ову књигу: *ухватио саму срећу*, те да је рођен под *срећном звездом*, као и аутори стихова заступљених у њој.⁵⁶⁵

Срећа је сама по себи, наизглед сасвим једноставна и свима на дохват руке, као и књига поезије *Пред звезданим вратима*, из које зрачи осећај складности и животне радости, звездане ведрине и задовољства различите врсте. Људска срећа, по мишљењу Бекона, углавном свакоме лежи у његовим сопственим рукама, само је треба делатно препознати, без јалових ишчекивања да падне из свемира. И доиста, знатан број оних који су се песнички осведочили и стваралачки потврдили, рођен је под *срећном звездом*, како каже поетеса Илиева.

Уважени читаоци пак што држе у рукама књигу *Пред звезданим вратима*, одистински су ухватили срећу и треба да је *загле*, јер *фортуна* и када даје по више па и превише – то ипак никада није довољно! При том је посебно тешко звезданосну срећу посматрати кроз туђе очи.

Занимљиво је да и Милан С. Димитријевић предговор *Пред звезданим вратима поезије* започиње једним афористичким исказом: да се *срећа свакоме указује према његовим личним схватањима*; и попут Илиане Илиеве, која помиње рађање песника под срећном звездом, обраћа се са захвалношћу *звезди водиљи* што га је довеле до групе савремених бугарских песника које ће преводити. Он, који је у детињству са заносом читао Хенрика Сјенкијевича слично верује да је *срећа увек онде где је човек види*, те да човек у истини вреди онолико колико и појам и представа коју је себи створио о срећи. Нашем песнику и астроному, загледаном у раскошне чари Млечна Пута на небу, по лирској сродности блиска је Беконова мисао: „Пут среће је као Млечни Пут на небу, стечиште или рој ситних звезда које се не виде појединачно, али дају светлост све заједно“.

Димитријевићу је у много чему својбински и братственички блиска поезија бугарских песника којој се родбинско преводилачки окренуо, као да су из исте или сличне родословне лозе, а његова песничка муза је у сестринском односу са онима што су надахнуле плејаду бугарских лиричара.

У наставку сажетог предговора којим започиње ова књига Илиана Илиева истиче да овог песничког зборника не би било, „да састављача и преводиоца са бугарског на српски, Милана С. Димитријевића, судбина није спојила са људима исте поетске крвне групе“, у парку „Гео Милев“, у софијском кварту „Редут“. Те вечери (29. јула 2008), на пољани у парку, окупљени лиричари читали су своје нове стихове. И нису подозревали да ће их њихов гост, астро-песник Димитријевић „повести кроз звездана врата, на поетско-међузвездано путовање...“ – сликовито и са пуно симболике мемоарски пише Илиева.

564 Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета – Нолит, Београд, стр. 201. и 187.

565 М. С. Димитријевић, *Пред звезданим вратима – Савремени бугарски песници*, Просвета, Београд, стр. 5.

У складном сликовном сазвучју са првим предговорником, Димитријевић се у сличном лирско-метафоричном тону позива на нужност случаја који ненадано кроји *судбине* и узајамно повезује истородне песничке крвне групе. Према његовим речима, ове лирске хрестоматије, *цветника* и својеврсног зборника не би било „да није распеваног јата лиричара“, чије га је узносито стваралаштво „подстакло, и у шаролико братство спојило са поетски раздраганом дружином *С Геом на Редуту*“.⁵⁶⁶ Па наставља да су на тој разастртој пољани красног парка разнолико „процветали стихотворни гласови, заталасале се руже ветрова, развигорила небеса, опчињујуће замирисала будућност лирске треперавости, у раскрыљеним просторима два блиска, сродна језика“.

Поетеса Илиана Илиева у библијском духу пише: *у почетку беше Реч!* – и одмах додаје: „љубав за одмерену реч“. За велике писце, попут Толстоја: *Реч је кључ срца*. Она је самосвојно чудо и чаролија, пошто се моћно уплиће у природу и људе, вазносећи их у љубави и преображавању, па је и плодотворни чин магије људског бића и свељудског разумевања, саглашавања и здруживања. *Реч* сједињује и спаја људе као гласовити а невидљиви мостови без обала у универзуму. Одмерена, блага реч зове, мами и призива пријатеље, блаженством мири непријатеље.

Поетска реч је тајанством оплеменењени *облик у који претварамо себе саме*. Она је свеколики израз мисли и духа, па је као таква пуна *узајамног дивљења за таленат ближњег*, како пише Илиева. Она *сакупља* (И. И.), *окупља*, спаја, сједињује стихотворце у служби узајамне љубави, радости, лирског успеха... Радости „због поетског испуњења другог“ – наглашава Илиева и додаје: „Ми умемо да се заједно радујемо“.

Поезија је радост живота у сједињењу; она здружује срца и руке са знаним и незнаним и призива их да заједно заиграју у колу другарства и узајамништва. По својој изворној природи, радост тражи заједништво и захтева да се са неким подели, јер тада добија праву вредност и смисао. Велико је умење радовати се заједно са блиским и сродницима по перу и космичким визијама.

И по Димитријевићевом мишљењу: Милозвучна поетска реч призива и мами *пријатеље на дружбу* и уздиже их до васионских сфера; истовремено она их благородно оплеменеује, нежнутљиво драга и у искреној поетској речи креативно оваплоћује. Књижевно слово је безмало увек свељудско, у много чему универзално и хуманистичко „и кроз његов размахнути говор најбоље се може схватити оно што је *човек а мора бит човек* (Његош).

Поетска реч/слово је и за Милана, као и за многе друге, *свеземаљско чудо* над чудесима и често води оном есенцијалном, *магично-чувственом*, у смислу суштине свих суштина и њихових лирских обличја, па све до боготворног у надахнућу. Према његовој оцени, са којом се не бисмо у свему сложили, бугарски песници, заступљени у овом недовољно селективном зборнику су „ритмичко-музикалним, стилско-изражајним поетским сликама (...) разиграле и распевале небеса над нама и у нама“. У овим предговорнички понесеним речима има много претеривања, које није подударно са стварним уметничко-поетским

⁵⁶⁶ Исто, стр. 7.

домашајима појединих аматерско-дилетантских остварења, која су можда могла и да изостану.

Ако се може прихватити Димитријевићев став: да им је песничка форма разнолика и да се креће од лирске дескрипције, (где, по нашем мишљењу, има подоста слабости), преко понајбољег интимистичко-исповедног певања, до рефлексивног, (мањкаво) сцијентистичког, пејзажистичког и епски разуђених стихова, (који су могли бити сажетији), онда је тек делимично одржива оцена: да већина њих доследно обликује поетске визије (напротив, подоста је изражена неконсеквентност) и трага за новим темама; неке од њих су заиста мање обрађиване, али су конципиране и обликоване у знатном сагласју са себи својственим погледом на свет и живот.

На речи поетесе Илиеве о љубави, испуњењу другог, заједничком радовању, у Димитријевићевом предговору надовезују се речи из Библије: *Ко пријатеља нађе, нашао је благо*. На то придодаје симболику здруживања песника у отварању *звездане кapiје*, па лирски понесено констатује: „Ко воли песнике – љубав га вазноси до космичких сфера и вишеструко награђује“.

Илиана се опет позива на срећу увезану у „пешкир астрономије“, како до словце пише, што су се колеге, браћа по перу, дугогодишњи пријатељи и сарадници – „професори астрономије на светском нивоу“ – стваралачки обрели у њиховој шароликој лирској дружини. – У подударном симболичком и метафоричком смислу, само поетски распеваније пише Димитријевић о песницима везаним васељенском *тканицом* (код Илиеве *пешкир*), што дукатима стихова, са пожњевеним класјем, на овоземаљском и небеском *убрусу* (подвукао Н. Ц.) дарују љубитеље литературе и стиховане речи. Милан, преводилац и саставитељ зборника/хрестоматије, и Милчо су надахнути астро-лиричари, које је присно повезала астрономска наука, „саборност, друговање, истраживачка прегнућа и љубав према уметности поетске речи“.

Милчо и Милан су, наглашава Илиана, стваралачки окупили даровите песнике: филологе, економисте, наставнике, рачуновође, инжењере, шифранте, уметнике, издаваче, „и кога све не“. – Димитријевић, који на крају књиге даје кратке биографске белешке о члановима ове *распеване дружине*, знатно шири листу занимања, помињући: лингвисте, хуманисте, учењакe, привреднике, лекаре, адвокате, музичке педагоге, предаваче, конструкторе, рачунополагаче, инжењере душа, шифранте земаљских и космичких знакова, веселнике сликаре, издаваче, истраживаче, „зреле и довршене песмоторце, у небеса загладане уметнике, као и оне који тек припремају прву песничку књигу“. Сви су они, закључује Димитријевић, *озарили пространства интима*, исказали су на свој начин „саопштавајући разнородно и богато животно искуство и виђење планетарних и земаљских, овостраних и оностраних, још увек неоткривених сфера унутрашњег космоса и оплођене духовности“.

У завршном делу свог предговора Илиана Илиева указује да су управо поменути *звездани* професори и научници (Милан и Милчо) свима дали благовремену прилику да се осете „као открића – ако не научна, оно бар књижевна“. Зато им бугарски песници захваљују даровањем својих стихова о Космосу,

Мајци Земљи и Човеку, што су испуњени љубављу. И на самом крају, речима добродошлице, гласовито и песнички сликовито, са пуно осмишљене симболике, позива: „Отвори звездана врата читаоче, и буди један од нас!“

При крају свог предговора М. С. Димитријевић пише о разлозима, мотивима, охрабрењу и избору стихова за преводјење и препеве. Ту најпре истиче потребу да са бугарског на српски језик преводи посебно оне песме што су инспирисане космичком тематиком. Полазну основу представљало је оно што је претходно публиковао у зборницима са Конференција *Развој астрономије код Срба*, о чему даје податке у напомени (зборници V, VI, VII, VIII, IX),⁵⁶⁷ те препеве пратили су његови занимљиви коментари, који су се можда могли наћи у прилогу овој „распеваној“ књизи. Вредан пажње је и податак да је неке фрагменте понудио српским, додуше нешто мање познатим часописима (*Успења*, *Луча*), са одговарајућим изворима. Све то га је охрабрило и подстакло да се даље позабави и истрајније прати стваралаштво групе бугарских песника, песмама казиваним на заједничким литерарним поселима, књижевним вечерима и другим сличним манифестацијама и сусретима; тада је добијао нове, објављене и необјављене стихове, а преводио је оне који су, по његовом личном признању, у њему „нашли одговарајући одјек, нарочито остварења инспирисана чарима и лепотама неба“.

Димитријевићево указивање да је преводио стихове који су у њему нашли *одговарајући одјек*, несумњиво упућује на дубоко лични, субјективни избор, независтан од других мерила и естетских критеријума. Другим речима, он је правио цветну збирку, *цветник* (М. С. Д.) према свом нахођењу, обраћајући већу пажњу песмама са космичком тематиком. При том је, као песник, имао у виду њихове уметничке вредности и извесну сагласност са видовима своје поетике, водећи рачуна да одражавају дух времена и наше савремености, а није занемаривао ни њихове естетске, друштвене, социо-етичке и друге тенденције. Може се очекивати да ће овај цветник савремене бугарске поезије, нарочито после објављивања информативне белешке у листу *Политика*, изазвати веће

567 М. С. Димитријевић, *Савремена бугарска поезија – Клуб песника „С Геом на Редуту“ и чаровитост лирско-космичке инспирације*, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба V“, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 8, 2009, 759-791.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ под звездама, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VI“, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 10, 2011, 1093-1124.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ под звездама II, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VII“, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, св. 13, 2014, 1255-1296.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ под звездама III, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VIII“, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 16, 2016, 625-684.

М. С. Димитријевић, „С Геом на Редуту“ пред звезданим вратима, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IX“, Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“, бр. 17, 2018, 751-780.

интересовање и коментаре, поготово што је мало оваквих књига објављених од стране реномираних издавача каква је београдска *Просвета*.

Поменута белешка, под поетским насловом *У небеса загледи*,⁵⁶⁸ почиње указивањем да је *Просвета* објавила двојезично, на српском и бугарском, *антологију савремене бугарске поезије* (подвукао Н. Ц.). Аутор ове сажете информације зборник/цветник мало непрецизно одређује као *антологију*, и поред тога што се у оба предговора саме књиге у више наврата истиче да је то *зборник, хрестоматија, цветник*, док се из више разлога обазриво избегава термин *антологија*, поред осталог и због тога што сам састављач Димитријевић није у овом подухвату имао таквих амбиција, нити је остварио увид у целокупну бугарску савремену националну књижевност, већ је био оријентисан на стваралаштво неколико група више или мање даровитих песника.

Но, писац белешке и даље у наставку инсистира на *антологијском избору* који је начинио наш познати астроном, ми додајемо: песник и велепутник, друмовник и ходољубац, Милан С. Димитријевић. И ту додаје да је књигу илустровала Зинаида Чаушева. У другом делу овог корисног информативног записа, скреће се пажња на приређивачево објашњење да је у делу *Пред звезданим вратима* окупљена врло разнородна дружина, од лингвиста и привредника, преко рачунополагача и шифраната, до веселника, сликара, и оних који почетнички спремају прву песничку књигу. Судећи и по овоме, приређивач је имао знатно скромније претензије – да преведе и препева оно што је лирски дирнуло његову песничку жицу и нашло одјека у њему. – Строжије гледано, поједини почетнички, аматерски, понегде дилетантски стихови, могли су и да изостану из ове обимне, лепо опремљене и допадљиве књиге.

Да се овде не ради о антологијском избору донекле могу да посведоче и Димитријевићеве метафоричне назнаке при крају предговора и наглашавање да су у зборнику присутни препеви који ће јавности „одшкринути *звездана врата*“, кроз која се може завири и можда открити једна нова лирски-распевана васељена „коју стварају групе савремених бугарских песника“. А у сличном смеру иде и зов читаоцу да препозна нови свет у *другима и себи*, ухваћен у коло распеваних и недопеваних мелодија, складних и загрцнутих ритмова, што призивају да пропевате заједно са свима (...) уверени да ће *једнога дана поезију сви писати*.⁵⁶⁹ Ове познате Лотреамонове речи унеколико се подударају са завршном синтагмом у којој Илиева позива читаоца да отвори звездана врата и каже му *буди један од нас*, дакле буди на Лотреамонов начин – *песник*!

На рану, почетничку преводилачку активност руске поезије Милана С. Димитријевића, скренули смо пажњу пишући о преводима својевремено популарног песника Максима Рилског; при том смо истакли да су ти младалачки преводи, у извесном смислу најавили будућег полиглота, астро-песника (*Песме*, 2003) и антологичара (*Космички цвет*, 2003), као и преводиоца са руског, енглеског, француског и бугарског,⁵⁷⁰ док говори италијански, а разуме немачки и пољски.

568 Зоран Радосављевић, *У небеса загледи*, Политика, 2. фебруар 2016.

569 Исто, стр. 9.

570 Н. Цветковић, *Астроном – песник – друмовник – Милан С. Димитријевић*, стр. 134-137.

Када је реч о бугарској поезији, Димитријевић се најпре огледао у препевима и преводима стихова чланова *Клуба песника* „С Геом на Редуту“, објављених у зборнику радова Конференције *Развој астрономије код Срба V-IX*.⁵⁷¹

571 М. С. Димитријевић, *Савремена бугарска поезија – Клуб песника* „С Геом на Реду-ту“ и чаровитост лирско-космичке инспирације, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба V*, стр. 759-791; „С Геом на Редуту“ под звездама, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VI*, стр. 1093-1124, Зборник радова Конференције *Развој астрономије код Срба VII*, стр. 1255-1296; Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба VIII“, стр. 625-684; „С Геом на Редуту“ пред звезданим вратима, Зборник радова конференције „Развој астрономије код Срба IX“, стр. 751-780.